

ОБГРУНТУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ЕЛЛІНСЬКИХ ОСНОВ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я: ЕТНОГРАФІЧНИЙ І ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті представлена етнопедагогічна періодизація проблем виховання дітей дошкільного віку на традиціях еллінської культури Приазов'я. Проаналізована характеристика етапів становлення історичної етнопедагогічної думки щодо виховання дітей греків на національних традиціях у контексті соціальних, історичних і культурних змін. Перший етап (1850–1919 рр.) – включає розвиток історичної етнопедагогічної думки як складової національної культури та етнографії. Другий етап (1920–1932 рр.) ґрунтується на розробці змісту й завдань етнографії дитинства, «дитинознавчої» тематики дослідження і вивчення дитячого фольклору. Третій етап (1933–1943 рр.) – узагальнення результатів досліджень етнографічної «дитинознавчої» тематики в умовах занепаду етнографії та етнології як науки, широкої русифікації етноменшин. Четвертий етап (1944–1957 рр.) – характеризує проблему поступового відродження етнопедагогічної й етнографічної думки в контексті історико-педагогічної культури.

Ключові слова: періодизація, діти, виховання, греки, етнографія, етнопедагогіка, дитячий фольклор.

Постановка проблеми. В умовах духовного відродження суспільства, зростання його національної самосвідомості все більш гостро стає питання щодо освоєння культурного простору як кореневої системи, що живить суспільство, сприяє духовному оздоровленню народу. У кожній нації, народу є своя культура, свої сімейні традиції, устави та пов'язані з цим правові відносини. Так, греки Приазов'я не є виключенням із цього, оскільки ця нація має свої особливості у вихованні свого майбутнього покоління. Незважаючи на тяжку долю та піддаючись різним гонінням, греки Приазов'я змогли зберегти свою систему виховання дітей. Кожному історичному етапу становлення культури греків Приазов'я притаманні свої особливості. Для подальшого вивчення та з'ясування сутності виховання дітей греків на національних традиціях необхідно визначити та проаналізувати етапи становлення історичної етнопедагогічної думки.

Аналіз актуальних досліджень. На підставі аналізу, систематизації, узагальнення історичних, етнолінгвістичних, етнографічних, антропологічних наукових праць дослідників (М. Абдуллаєвої, В. Волоніц, В. Галалу, С. Марчук, В. Романцова, Г. Павлової, Л. Якубової та ін.) нами було обґрунтовано етнопедагогічну періодизацію проблеми виховання дітей дошкільного віку на традиціях еллінської культури Приазов'я за відповідними етапами. Так, дослідниця Л. Якубова зазначає, що досить цікавими представляються пошуки в напрямі створення якісно нових,

зокрема, екзистенціальних концепцій етногенезу, виходячи з пріоритетності суб'єктності життєдіяльності етносів [6, 23]. В. Волоніц акцентує увагу на тому, що важливою умовою створення повноцінного дослідження є ревізькі «казки» як основні статистичні джерела з вивчення історії грецької колонізації Півдня України в ХІХ ст. [3, 12]. Дослідник В. Галалу стверджує, що роль жінки в соціальній структурі суспільства певною мірою залежала від її соціально-економічного становища в селі [4, 15–16]. Дослідник М. Абдуллаєва аналізує місце релігійних об'єднань у духовному житті греків Криму в 1917–1938 рр. [1].

Мета статті – обґрунтувати етапи становлення історичної етнопедагогічної думки на підставі аналізу етнографічних та етнолінгвістичних матеріалів, які відображають генезу історико-педагогічної проблеми виховання дітей греків.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукових праць дослідників, які вивчали культуру, народне мистецтво, фольклор греків Приазов'я можна стверджувати, що періодизація містить кілька етапів і враховує як зміни в розвитку самої етнопедагогіки як науки, так і зміни в поширенні наукової інформації про етнографічні дослідження. Узагальнення результатів польових досліджень і отриманих етнопедагогічних фактів ми об'єднуємо в чотири етапи етнопедагогічної періодизації, які вплинули на розвиток виховання дітей греків.

Перший етап (1850–1919 рр.) – розвиток історичної етнопедагогічної думки як складової національної культури та етнографії.

З 1873 року в Києві розпочав активну діяльність Південно-Західний відділ Російського географічного товариства, де національні традиції, у тому числі і традиції греків, почали вивчатися. У діяльності відділу брали участь М. Драгоманов, І. Манжура, Панас Мирний, М. Лисенко, О. Потебня, М. Старицький, Ю. Федькович [7].

Культура маріупольських греків та їх народне мистецтво, фольклор, були в центрі уваги таких істориків, як Д. Айналова, А. Ашла, В. Бахтаров, В. Кіор [10], В. Кечеджи, Г. Костоправ, В. Кузьминков, А. Шапурма, В. Харагай.

В історичному нарисі Ф. Хартахая «Християнство в Криму» було опубліковано російською мовою народну пісню румеїв «Дракон забирає дітей архонтів». Це перша згадка в науковій літературі про пісенний фольклор румеїв і перша публікація такого рівня.

У 1890-х рр. татаромовний фольклор урумів міста Маріуполя вперше почав досліджувати С. Маріков: весільні, купальські, хороводні пісні, прислів'я, нотні записи народних пісень і танців урумів Маріуполя. Були досліджені грецькі казки, що побудовані за традиційними казковими канонами. Виникає класифікація грецьких казок [2, 202].

О. Брауном було систематизовано знання про етногенез греків у роботі «Маріупольські греки» (1890 р.); А. Анторіновим – знання про

організацію домашнього побуту греків у роботі «Домашній побут Маріупольських греків» (1874 р.). Важливе значення має етнографічний нарис В. Бабенко «Етнографічний нарис народного побуту Катеринославського краю» (1905 р.).

Другий етап (1920–1932 рр.) – розробка змісту й задач етнографії дитинства, «дитинознавчої» тематики дослідників та вивчення дитячого фольклору як самостійного завдання етнографії та фольклористики в контексті екологічного просвітництва і державної політики «коренізації» населення [8].

У 1920 – 1922 рр. були створені етнографічні центри, комісії, товариства, у яких на громадських засадах брали участь широкі кола української інтелігенції.

Під час проведення політики «коренізації», яка відбувалася як організація мережі шкіл усіх ступенів, закладів культури, газет і журналів, книговидавничої справи мовами корінних національностей, розвивалася грецька національна школа, театр, преса, література. У Приазов'ї були виділені три національних райони: Артанській, Мангушський і Великоянісольській, організовано 30 сільрад. У Криму діяла 21 національна школа. На румейській і греко-татарській мовах розвивалася література, видавалися газети, а в школах вивчалися грецька і татарська мови.

У 1924 р. було створено Центральну комісію у справах національних меншин при ВУЦВК як етап історичного розвитку всіх некорінних етнічних компонентів республіки, у тому числі й греків.

У 1924 р. дослідник Г. Виноградов увів термін «етнографія дитинства», який відкрив широкі підстави для дослідження дитячого життя. Учений звертав увагу на тісний зв'язок між етнографією і дитячою етнографією, відзначав, що побут дітей відрізняється від життя дорослих; розглядав дитяче життя протягом першого року від народження, пов'язуючи всі явища дитячого побуту з циклом річних свят, природними умовами, господарством дорослих, про що пишуть також дослідники А. Нікітіна, Л. Йовенко [10].

У 1925 р. першу етнографічну експедицію провела дослідник К. Костан, що відображено в статті Л. Чаусова [11]. У 1927 р. було започатковано видання журналу «Краєзнавство», а в 1930-х рр. виходять у світ журнали «Записки Етнографічного товариства», «Побут», «Бюлетень».

Етнографічна робота, яку здійснювали на периферії центри при ВУАН, була різноплановою: укомплектування архівів, створення музеїв, організація експедицій та обробка етнографічного, фольклорного матеріалу, співпраця з академічними установами, безпосередня участь у створенні пам'яток історії і культури, популяризація історичних знань, культурно-освітня діяльність [9].

У 1928 р. побачила світ провідна праця дослідника О. Капиці «Дитячий фольклор», завдяки якій уперше до наукового обігу було введено термін «дитячий фольклор», яким позначали всі твори усної народної творчості, призначені для дітей. У 20-і рр. ХХ ст. радянські вчені Г. Виноградов, Н. Заглада, О. Капиця та інші істотно розширили «дитинознавчу» тематику етнографічних досліджень, висунувши вивчення народної педагогіки і дитячого фольклору як самостійне завдання етнографії та фольклористики [10, 103].

У кінці 20-х рр. ХХ ст. разом із Кабінетом радянського села і з Маріупольським музеєм членами Кабінету національних меншин при Етнографічній комісії ВУАН було організовано опис культури й побуту грецького населення села Сартана на Маріупольщині.

Чимало записів румейської народної творчості зробили фольклористи Київського державного університету ім. Т. Шевченка, які обстежили тринадцять румейських сіл: Урзуф, Ялта, Велика Янісоль, Константинопіль, Велика Каракуба, Нова Каракуба, Стила, Мала Янісоль, Чердакли, Сартана, Чермалик, Бугас і Анадоль.

Сучасну румейську абетку було складено професором А. Білецьким на основі кириличного шрифту на підставі впорядкування фонетичного устрою грецької абетки 1920 – 1930-х рр. Значно меншою мірою досліджено урумський діалект, ще в ХІХ в. було опубліковано деякі зразки мови і фольклору татарофонів, а також тексти тюрків, написані грецькими буквами [2, 204].

У 1929 р. дослідник К. Харлампович видав «Нариси з історії грецької колонії в Ніжині (XVII–XVIII ст.)». У 1936 р. виходить праця П. Акритас «Весільні звичаї абхазьких греків».

У 1929 р. з ініціативи акад. А. Лободи при Етнографічній комісії став працювати Кабінет національних меншин. Його завданням стало здійснення етнографічних описів культури й побуту представників національних меншин в Україні, їх традиції, звичаї, обряди [9, 40].

У 1930-і рр. активно збирав і вивчав російський фольклор, досліджував грецьку інструментальну музику музикознавець М. Гайдай, зокрема пісні с. Богатир.

У Маріуполі діяло багато грецьких груп у школах 1-го і 2-го ступеня, існував грецький педагогічний технікум, працювали грецькі сільськогосподарські школи, грецький театр, грецький суд.

Починаючи з 30-х рр. ХХ ст., грецьку мову викладали недосвідчені вчителі, які знайшли свій притулок у Радянському Союзі. Грецька інтелігенція писала діалектом в поетичну збірку «Пірнешу Астру» («Ранкова зірка»).

Третій етап (1933 – 1943 р.р.) – згортання досліджень етнографічної «дитинознавчої» тематики в умовах занепаду етнографії та етнології як науки, ліквідація етнографічних закладів під гаслом реорганізації Академії

наук УРСР (1933 р.), широка русифікація етноменшин і проведення «грецької операції» (1937 р.). У 1937 р. газети були закриті, діячі культури репресовані, грецькі школи переведені на російську мову.

Закриття національних шкіл, арешти духівництва грецьких парафій і фізична ліквідація активних членів етноконфесійних громад, боротьба з усіма проявами побутової релігійності сформували умови для поступової денационалізації нащадків грецьких переселенців.

Закриття національних шкіл, арешти духовенства грецьких парафій і фізична ліквідація активних членів етноконфесійних громад, боротьба з усіма проявами побутової релігійності сформували умови для поступової денационалізації нащадків грецьких переселенців.

Надазовські греки були позбавлені важливої частки історичної пам'яті через перейменування більшості сіл і, звичайно, їх «національного центру», який був названий на честь народженого в місті Андрія Жданова (1896–1948 р.р.). За радянською традицією це було зроблено «за ініціативою трудящих», а публічних протестів з цього приводу, звичайно ж, не було. На тлі зазначених трагічних сторінок в історії надазовських греків про «відродження» народу не могло бути й мови, оскільки значна частина грецького населення як носія національних традицій була знищена або деморалізована.

Усі «народознавчі осередки в УРСР було ліквідовано, більшість дослідників репресовані, а етнографічні дослідження були згорнуті на десятиліття». Негативно вплинула на розвиток українського народознавства також школа М. Марра, представники якої заперечували етнографію як науку.

Четвертий етап (1944–1957 рр.) – поступове відродження етнопедagogічної та етнографічної думки на території історико-педагогічної культури.

У липні 1944 року в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР організували відділ етнографії, однак протягом першого повоєнного десятиліття штат його науковців не перевищував чотирьох-шести осіб, причому переважна більшість із них не мала належного наукового ступеня. За даними дослідника І. Гілевича, перші захисти кандидатських дисертацій з етнографії в ІМФЕ АН УРСР відбулися лише в 1953–1954 рр. Крім того, не було висококваліфікованого спеціаліста, який міг би очолити відділ. Це все обмежувало реалізацію великих наукових проектів та розгортання широкомасштабних польових досліджень [10, 105].

У 1947 р. опублікована важлива наукова робота М. Мосса «Керівництво до етнографії», де вперше названий об'єкт етнографії – суспільство, народ і його частини: племена, фратрії, рід (роди); обґрунтовано значущість етнографічних записів генеалогії окремих сімей, біографії окремих членів суспільства; обґрунтовано методикку збору етнографічного матеріалу; здійснено систематизацію фактів і загальносоціологічних висновків щодо об'єкта дослідження [5].

У 1950-х роках у Львові відбулася Перша республіканська нарада етнографів, учасники якої накреслили нові завдання й перспективи розвитку української етнографічної науки.

У 1952 р. перша повоєнна наукова експедиція до надазовських греків, очолювана професором Київського державного університету імені Т. Шевченка А. Білецьким (1911–1995 рр.), спочатку зіткнулася не стільки з нерозумінням і ворожістю з боку селян-румеїв, скільки з підозрами в спробі виявити останніх носіїв національних традицій із метою їх знищення. Ця тема ворожості або підозри супроводжувала ледь не всі подальші діалектологічні експедиції, незважаючи на зміни в політиці партії та уряду.

У 1954 р. у Львові за участю провідних фахівців з Москви, Ленінграда, Мінська, Тбілісі, Кишиньова, Риги й Казані була організована Перша українська республіканська етнографічна конференція. Серед її рішень було першочергове завдання – підготовка «Атласу матеріальної культури українського народу».

У 1957 р. вийшла праця М. Гріоля «Метод етнографії»: методичні поради ведення польових досліджень, склад експедиції, терміни проведення, пори року; складання опитувальників і етнографічних картосхем, способи фіксації народних обрядів, масових церемоній, ритуальних дій [9, 42].

У 50-і рр. ХХ ст. починають застосовуватися нові принципи організації великих комплексних історико-краєзнавчих експедицій і розробляється нова методика польових досліджень у контексті таких суміжних наук, як соціологія, психологія, статистика та багато інших, у складі яких працюють етнографічні, фольклорні, археологічні, антропологічні, картографічні, лінгвістичні та інші загоны [6, 25].

Висновки. Періодизація становлення історичної етнопедагогічної думки щодо виховання дітей греків на національних традиціях відображає декілька етапів. Перший етап (1850–1919 рр.) – розвиток історичної етнопедагогічної думки як складової національної культури та етнографії. Другий етап (1920–1932 рр.) – розробка змісту й завдань етнографії дитинства, «дитинознавчої» тематики досліджень і вивчення дитячого фольклору як самостійного завдання етнографії та фольклористики в контексті етнологічної освіти. Третій етап (1937–1943 рр.) – згортання досліджень етнографічної «дитинознавчої» тематики в умовах занепаду етнографії та етнології як науки, широкої русифікації етноменшин. Четвертий етап (1944–1957 рр.) – поступове відродження етнопедагогічної й етнографічної думки на території історико-педагогічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллаєва М. А. Православні храми та монастирі Криму як осередки духовного життя грецького населення (кінець ХVІІІ – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. : 07.00.01 – історія України / М. А. Абдуллаєва. – К., 2001.– 20 с.

2. Белінський В. Г. Дитячі казки дідуса Іриня / В. Г. Белінський // Історія дошкільної педагогіки : хрестоматія / упор. і автори вступних нарисів З. Н. Борисова, В. З. Смаль. – К. : Вища школа, 1974. – С. 201–205.

3. Волоніць В. С. Огляд джерел з соціальної історії греків Приазов'я XIX ст. / В. С. Волоніць // Українська державність : історія і сучасність. Круглий стіл «Історія грецьких сіл Приазов'я» : збірник матеріалів (2 грудня 2011 р.). – Маріуполь, 2011. – С. 12–14.

4. Галалу В. Г. Доля жінки грецького селища північного Приазов'я / В. Г. Галалу // Українська державність : історія і сучасність. Круглий стіл «20 років історичних студій в МДУ», круглий стіл «Історія грецьких сіл Приазов'я» : збірник матеріалів (2 грудня 2011 р.) / під заг. ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь, 2011. – С. 15–16.

5. Гофман А. Б. Социологические концепции М. Мосса / А. Б. Гофман // Концепции зарубежной этнологии. Критические этюды. – М., 1976.

6. Жданко Т. А. Об организации и методике полевых этнографических исследований / Т. А. Жданко, В. Ю. Крупянская, Л. Н. Терентьева // Советская этнография. – 1956. – № 3. – С. 25.

7. Зайченко Н. І. Педагогічні ідеї та науково-просвітницька діяльність О. О. Потебні (1835–1891) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. І. Зайченко ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.

8. Мазипчук М. Грецька громада в Україні : двадцять сім століть разом [Електронний ресурс] / М. Мазипчук. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/recent/17573/>.

9. Парахіна М. Етнографічні дослідження у виданнях ВУАН 20–30-х років ХХ ст. / М. Парахіна // Бібліографічний вісник. – 2002. – № 5. – С. 40–49.

10. Хаджинов Е. В. З історії фольклору південного Донбасу / Е. В. Хаджинов // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 3. – С. 102–105.

11. Чаусова Л. Греки Харьковщины [Електронний ресурс] / Л. Чаусова, Л. Левтеров. – 2003. – Режим доступу : <http://www.greeks.ua/ru/default/index/persons?id=62&persons=kkostan>.

12. Юр'єва К. А. Порівняльно-культурологічна етнопедагогіка : програма навчальної дисципліни / К. А. Юр'єва. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. – 30 с.

РЕЗЮМЕ

Лукьянова С. Обоснование этнопедагогической периодизации эллинских основ воспитания детей греков Приазовья: этнографический и этнолингвистический аспект.

В статье представлена этнопедагогическая периодизация проблем воспитания детей дошкольного возраста на традициях эллинской культуры Приазовья. Проанализирована характеристика этапов по воспитанию детей греков. На воспитание детей греков влияют национальные традиции. Благодаря результатам проведенных полевых исследований автором было обосновано четыре этапа воспитания детей греков. Каждый этап соответствует определенному временному периоду, в котором описываются различные периоды жизни и быта греков Приазовья. Описаны новые принципы организации историко-краеведческих экспедиций и методики полевых исследований.

Ключевые слова: периодизация, дети, воспитание, греки, этнография, этнопедагогика, детский фольклор.

SUMMARY

Lukyanova S. Justification of ethno-pedagogical periodization of Hellenic foundations of Greek Children upbringing in Azov region: ethnographic and ethno-linguistic aspect.

In the article, the process of justification of ethno-pedagogical periodization of the problems of upbringing children of preschool age on the traditions of Hellenic culture in Azov region on relevant stages is briefly described; information on the work done is provided.

The main idea of the article is substantiation of stages of historical ethno-pedagogical thought development, which influenced the upbringing of children of the Greeks.

The author analyzed scientific works of researchers who studied the Greeks of Azov region: culture, folk art, folklore and others.

The problem of ethno-pedagogical periodization of upbringing of preschool children on traditions of Hellenic culture of Azov region based on the analysis, systemization, summarizing of historical, ethnolinguistic, ethnographic, anthropological and scientific works of researchers is justified.

The characteristics of the stages in upbringing of Greek children are analyzed. The article goes on to say that the raising of Greeks children is affected by national traditions. Social, historical, and cultural changes in society are closely related to national traditions.

It is stressed that despite the difficult fate, and being exposed to various persecutions, the Greeks of Azov region were able to maintain their system of upbringing.

It is shown that according to the results of the field research, the author substantiated four stages in upbringing of children of the Greeks. Each stage corresponds to a definite time frame in which different periods of life and living conditions of Greeks in Azov region (traditions, culture, customs, folklore of Greeks, folk art) are described. Each historical stage of development of the culture of the Greeks of Azov region has its own peculiarities.

The new principles of methodology in local and historical expeditions and field research are described. The author comes to the conclusion that the results give a basis for better understanding of the problems of Greeks children upbringing of the following national traditions.

Key words: *periodization, children, upbringing, Greeks, ethnography, ethno-pedagogics, children's folklore.*